

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

ZGODOVINA

≡ Izpitna pola 1 ≡

Obča zgodovina

Četrtek, 13. junij 2013 / 90 minut

*Dovoljeno gradivo in pripomočki:
Kandidat prinese nalivno pero ali kemični svinčnik.
Kandidat dobi ocenjevalni obrazec.
Izpitni poli je priložena barvna priloga.*

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila.

Ne odpirajte izpitne pole in ne začenjajte reševati nalog, dokler vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani in na ocenjevalni obrazec).

Izpitna pola vsebuje 25 nalog. Število točk, ki jih lahko dosežete, je 60. Za posamezno nalogo je število točk navedeno v izpitni poli.

Rešitve, ki jih pišite z nalivnim peresom ali s kemičnim svinčnikom, vpisujte **v izpitno polo** v za to predvideni prostor. Pišite čitljivo. Če se zmotite, napisano prečrtajte in rešitev zapišite na novo. Nečitljivi zapisi in nejasni popravki bodo ocenjeni z 0 točkami.

Zaupajte vase in v svoje zmožnosti. Želimo vam veliko uspeha.

Ta pola ima 20 strani, od tega 4 prazne. Barvna priloga ima 2 strani.

Prazna stran

OBRNITE LIST.

Med demokracijo in totalitarizmom

1. Sklep 19. in začetek 20. stoletja so zaznamovali obsežni kontinentalni in čezmorski imperiji, ki so jih oblikovale evropske velike sile in dve državi na drugih celinah.

Slika 1

(Vir: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:English_imperialism_octopus.jpg. Pridobljeno: 20. 12. 2011.)

Obkrožite tri črke pred pravilnimi trditvami, ki zadevajo obdobje neposredno pred izbruhom prve svetovne vojne.

- A Nemški cesar Viljem II. je bil velik nasprotnik imperializma ter je zato ob vsaki priložnosti pomagal afriškim in azijskim državam ohraniti neodvisnost pred osvajalskimi težnjami Velike Britanije in Francije.
- B Velika Britanija je obvladovala Indijo, Kanado, Egipt, Avstralijo in mnoga ozemlja v Afriki.
- C Španija in Portugalska sta po več stoletjih nazadovanja doživeli preporod in začeli velika osvajanja v Oceaniji.
- D Nova sila med kolonialnimi državami je postala Italija.
- E Rusija je oblikovala svoj imperij s širitvijo v osrednjo Azijo in na Daljni vzhod.
- F Japonsko so si razdelile Kitajska (dinastija Ming), Italija in Združene države Amerike.

(3 točke)

2. Po ohladitvi odnosov med Nemčijo in Rusijo, ki je sledila »politični upokojitvi« kneza Bismarcka, se je avtorska Rusija leta 1894 povezala z največjo republiko v zahodni Evropi, ki se je čutila ogroženo od Nemčije.

Navedite ime te velike sile, ki si je kot kolonialna sila prizadevala obvladati največji del zahodne Afrike.

(1 točka)

3. Črna gora, Srbija, Bolgarija in Grčija so leta 1912 začele 1. balkansko vojno ter se v njej ozemeljsko zelo povečale. Za jugovzhodno Evropo sta se poleg njih zanimali tudi dve evropski veliki sili.
- 3.1. Navedite ime državne tvorbe, z ozemljem katere so se povečale Črna gora, Srbija, Bolgarija in Grčija.
- 3.2. Navedite dve evropski veliki sili, ki sta se poleg držav, udeleženih v balkanskih vojnah, zanimali za JV-Evropo.

(2 točki)

4. Prva svetovna vojna, ki je izbruhnila leta 1914, je močno spremenila podobo Evrope.

Jaz sem bil neizmerno potr. Mnogi Slovenci in Hrvati smo videli v nadvojvodi Francu Ferdinandu moža, ki bo, ko pride na prestol, rešil habsburški jugoslovanski problem v našem smislu. Z njegovo smrtjo so bile pokopane naše takratne nade. [...] Ne tajim, da je [...] umor silno učinkoval na mene. [...] In vsa krivda je, tako sem sodil, zadela velesrbsko propagando.

(Vir: Šušteršič, J., 1996: Moj odgovor. Žlindra v državnem zboru, str. 105. CO LIBRI. Ljubljana)

V krajšem razmišljanju opišite, kaj je staro celino privedlo v uničujoč spopad, in v svojem zapisu upoštevajte te elemente: kaj je bil povod za začetek prve svetovne vojne, kdo je prvi napovedal vojno, kateri dve skupini držav – prva napadajoča in druga braneča se – sta se spopadli ter zakaj je Kraljevina Italija zapustila svoji zaveznici in vstopila v vojno na strani njunih nasprotnic. Pomagajte si z zgornjim besedilom.

(5 točk)

5. Prva svetovna vojna je na zahodni fronti poznala hitro premikajoče se fronte samo na začetku in koncu.
 - 5.1. Navedite, kako imenujemo vojno s frontami, ki se dolgo časa bistveno ne premaknejo.
 - 5.2. Navedite posledice tega načina vojskovanja.
 - 5.3. Navedite, katero orožje so prvič uporabili na zahodni fronti pri kraju Ypres.

(3 točke)

6. Boji v prvi svetovni vojni so leta 1915 zajeli tudi slovensko ozemlje.
- 6.1. Obkrožite črko pred imenom reke na slovenskem ozemlju, ob kateri je potekala ena pomembnejših front v prvi svetovni vojni.
- A Dreta
 - B Kolpa
 - C Soča
 - D Sotla
- 6.2. Pojasnite, zakaj se je Avstro-Ogrska na slovenskem ozemlju do jeseni 1917 v glavnem samo branila. Pomagajte si s sliko 1 na Prilogi k Izpitni poli 1.

(2 točki)

7. Ameriški predsednik Thomas Woodrow Wilson je leta 1918 objavil 14 točk, s katerimi je poskušal opredeliti temelje za sklenitev trdnega miru.

Postali smo begunci. Zame je bila to velika šola. Nasprotniki Nemcev in Avstrijcev so se, menda, borili za svobodo narodov. Mama in mnogi drugi Idrijčani so imeli v stanovanjih fotografijo Woodrowa Wilsona, ki da je razglasil načelo, naj si vsak narod izbere svojo bodočnost. Wilson in njegovi zavezniki so bili zdaj na oblasti, pa kaj počno?

(Vir: Bebler, A., 1981: Čez drn in strn, str. 17. Založba Lipa in Založništvo tržaškega tiska. Koper in Trst)

Katero načelo je predvidel kot temeljno pri določanju državnih meja? Pomagajte si z zgornjim besedilom, ki opisuje stanje po prvi svetovni vojni, in s sliko 2 na Prilogi k Izpitni poli 1.

(1 točka)

8. Vstop ZDA v prvo svetovno vojno je dodobra spremenil razumevanje ciljev bojevanja med državami.

S poslanico dne 2. aprila 1917 pa je [predsednik Wilson] poskušal povišati vojno nad [...] zgolj praktične poudarke: 'Svet,' je dejal, 'je treba trdno zavarovati, da bo zmožen demokracije. Mir tega sveta mora koreniniti v preizkušeni temeljih politične svobode. Mi ne služimo samoljubnim ciljem. Ne želimo si osvojitve ne povečanega gospostva. Ne maramo za koristi ali odškodnino, ne terjamo gmotnega povračila za svoje prostovoljne žrtve. Nič drugega nismo kot eden izmed bojevnikov za pravice človeštva. Kasneje je predsednik razložil, da je ta 'vojna za demokracijo' tudi 'vojna za odpravo vojn', za utrditev trajnega miru po vsem svetu, za nekatere ozemeljske spremembe v korist zatiranih narodov in za to, da bi izsilili nove šege in rabe v mednarodnih odnosih.

(Vir: Beard, C. A., in Beard, M. R., 1959: Zgodovina združenih držav Amerike, str. 475, 476. DZS. Ljubljana)

Iz zgornjega besedila navedite vsaj dva nova elementa, ki ju je vstop največje svetovne industrijske sile vnesel v veliki spopad.

(2 točki)

9. V prvi svetovni vojni so propadla štiri cesarstva v Evropi in Aziji. Na njihovih ozemljih so nastale države z drugačno ureditvijo in nove nacionalne države.

Črko, navedeno pred imenom cesarstva, zapišite pred ozemlje nove države oziroma države z novo ureditvijo, ki je nastala na delu njenega ozemlja. Pri eni od držav je možnih več rešitev, vendar zadostuje navedba le ene. Pomagajte si s slikama 1 in 2 na Prilogi k Izpitni poli 1.

A Avstro-Ogrska	_____ Republika Finska
B Nemško cesarstvo	_____ Republika Poljska
C Ruski imperij oziroma carstvo	_____ Nemška republika
	_____ Republika Estonija
	_____ Kraljevina Madžarska
	_____ Češkoslovaška republika

(3 točke)

10. Versajska mirovna pogodba je Nemčiji odvzela vse kolonije in nekaj obmejnih ozemelj, prav tako pa je zelo omejevala njene oborožene sile. Saintgermainška pogodba je podobno uredila odnose zmagovalcev z Republiko Avstrijo, Trianonska pa s Kraljevino Madžarsko, ki ji je zavladal regent Horthy, sicer admiral brez ladjevja.

10.1. Pojasnite pojem versajska Evropa.

10.2. Kaj je bilo na pogajanjih v Parizu sklenjeno glede združitve Nemčije in Avstrije?

10.3. Kaj so reparacije?

(3 točke)

11. Svet, ki bi bil varen za demokracijo, naj bi bil po zamislih ameriškega predsednika Wilsona povezan z veliko mednarodno organizacijo. Slednja je izšla iz njegovega razumevanja smisla bojevanja v prvi svetovni vojni in mirovnih pogajanj v Parizu.

11.1. Navedite ime prve organizacije držav, ki naj bi vse spore med njimi reševala miroljubno.

11.2. Katera država se tej organizaciji ni želela pridružiti?

(2 točki)

12. Lenin je po prevzemu oblasti uvedel v Rusiji prvo moderno totalitarno oblast na svetu.

Po Leninovih napotkih so [ustavodajni] skupščini dovolili, da še nekaj časa nadaljuje z delom. [...] [Njen predsednik] Černov je še kakšni dve uri nadaljeval z razpravami, potem pa (6. januarja [1918] ob šestih zjutraj) preložil začetek naslednjega zasedanja na peto uro popoldan istega dne. A tega drugega zasedanja ni bilo, kajti naslednje jutro je Jakov Sverdlov [...] Leninova desna roka, uradno razpustil skupščino. Tega dne je v Pravdi na prvi strani z velikimi črkami pisalo:

PLAČANCI BANKIRJEV, KAPITALISTOV IN ZEMLJEPOSESTNIKOV ..., SUŽNJI AMERIŠKEGA DOLARJA, ZAHRTNEŽI [...] ZAHTEVAJO V USTAVODAJNI SKUPŠČINI VSO OBLAST ZASE IN ZA SVOJE GOSPODARJE, SOVRAŽNIKE LJUDSTVA ... TODA DELAVCI, KMETJE IN VOJAKI NE BODO NASEDALI LAŽEM NAJZLOBNEJŠIH SOVRAŽNIKOV SOCIALIZMA. V IMENU SOCIALISTIČNE REVOLUCIJE IN SOCIALISTIČNE SOVJETSKE REPUBLIKE BODO POMETLI Z NJUNIMI ODKRITIMI IN PRIKRITIMI MORILCI.

(Vir: Pipes, R., 2011: Kratka zgodovina ruske revolucije, str. 197. Študentska založba. Ljubljana)

- 12.1. Glede na zgornje besedilo pojasnite, kako (s katerim protidemokratskim političnim ukrepom) so boljševiki ustavili krepitev predstavniške demokracije v Rusiji.
- 12.2. Komu je prva sovjetska ustava zagotavljala oblast?
- 12.3. S podžavljenjem katerih gospodarskih sektorjev je sovjetska oblast uničila gospodarsko svobodo?

(3 točke)

13. V Rusiji je leta 1918 izbruhnila odkrita državljanska vojna. V njej so se spopadle vojaške formacije zagovornikov revolucionarnega totalitarizma in njegovih nasprotnikov, od zmernih socialistov in liberalnih demokratov do monarhističnih reacionarjev.

Kateri barvi od naštetih sta simbolno označevali čete enega oziroma drugega tabora – zelena, črna, bela, modra, rdeča, rumena?

(2 točki)

Enote zagovornikov revolucionarnega totalitarizma:

Enote nasprotnikov revolucionarnega totalitarizma:

14. Revolucija v Rusiji, ki je povzročila državljansko vojno v letih 1918–1921, je zahtevala velikanski krvni davek.

Naslednja tabela prikazuje število prebivalstva Sovjetske zveze znotraj meja iz leta 1926 (v milijonih):

jesen 1917: 147,6
začetek leta 1920: 140,6
začetek leta 1921: 136,8
začetek leta 1922: 134,9

Upad – 12,7 milijona – gre pripisati smrti zaradi vojskovanja in epidemij (vsaki okoli 2 milijona), emigraciji (okoli 2 milijona) in lakoti (okoli 5 milijonov). [...] Če presojamo komunistični režim z vidika njegovih lastnih teženj, je bil monumentalna polomija; uspelo mu je samo eno – da je ostal na oblasti. A ker boljševiška oblast ni bila sama sebi namen, ampak sredstvo za določen cilj, zaradi golega dejstva, da so jo boljševiki obdržali, njihovega eksperimenta še ne moremo označiti za uspeh. Boljševiki niso skrivali svojih namer: hoteli so vreči vse režime, ki so temeljili na zasebni lastnini, in jih nadomestiti s svetovno zvezo socialističnih družb.

(Vir: Pipes, R., 2011: Kratka zgodovina ruske revolucije, str. 468–470. Študentska založba. Ljubljana)

- 14.1. Iz zgornjega besedila navedite vsaj dva vzroka za upad prebivalstva v Rusiji v letu 1921, ko so bili nasprotniki revolucije že vojaško premagani.
- 14.2. Glede na zgornje besedilo pojasnite, zakaj se nasilje z zmago boljševikov v Sovjetski zvezi ni končalo.

(2 točki)

15. Revolucionarni radikalci, med katerimi so prevladovali komunisti, so po prvi svetovni vojni poskušali prevzeti oblast tudi v drugih državah, ne samo v Rusiji.

15.1. Navedite vsaj eno evropsko državo, v kateri oziroma delu katere so revolucionarni radikalci po prvi svetovni vojni za krajši čas uvedli sovjetsko oblast.

15.2. Pojasnite, kako so ruski komunisti organizacijsko pomagali svojim somišljenikom v drugih deželah.

(2 točki)

16. Trideseti predsednik ZDA John Calvin Coolidge ml. je januarja 1925 izjavil: »Navsezadnje: osrednji posel ameriškega ljudstva je posel.«

Kaj je bilo značilno za politiko, ki so jo tedaj vodile ZDA?

(1 točka)

Slika 2: Predsednik ZDA John Calvin Coolidge ml. s prvotnimi prebivalci ozemlja ZDA

(Vir: Sulzberger, C. L., 1970: Druga svetovna vojna, str. 26. Mladinska knjiga. Ljubljana)

17. Leta 1929 je ZDA in potem skoraj ves svet zajela velika gospodarska kriza, ki se je začela z borznim zlomom.

Vidim velik narod na prostrani celini, obdarjen s silnim bogastvom [naravnih] virov. Vseh sto trideset milijonov ljudi tega naroda živi v medsebojnem miru; svojo deželo [upravljajo] tako, da je dobra sosedna med narodi sveta. Vidim Združene države, ki lahko dokazujejo, da je mogoče z demokratskimi metodami vladavine prevesti nacionalno bogastvo v čedalje večje obilje človeških ugodnosti, kakršnih doslej človeštvo sploh še poznalo ni[.] [...]

A tu je še, kar nam demokracijo ogroža: v tem narodu vidim desetine milijonov državljanov – tehten del vsega prebivalstva – ki jim [...] usoda odreka večji del vsega tistega, kar celo po najnižjih današnjih merah življenjske ravni ocenjujejo kot potrebo za samo bivanje. [...]

Vidim milijone v mestih in na kmetih, da slej ko prej iz dneva v dan živijo ob pogojih, kakršne bi bila tako imenovana omikana družba že pred pol stoletja obsodila kot nedostojne. [...]

Vidim milijone brez sredstev, da bi si mogli kupovati pridelke kmetij in tovarn, tako revne, da s svojim siromaštvom zanikujejo resničnost dela in ustvarjalnost mnogih drugih milijonov.

Vidim tretjino naroda v slabih domovanjih, slabo oblečeno in slabo hranjeno.

Te podobe vam ne kažem z obupom. Kažem vam jo v upanju – zakaj narod vidi in razume, koliko je v tej podobi krivice, in jo je zato voljan [spremeniti.]

(Vir: Beard, C. A., in Beard, M. R., 1959: Zgodovina združenih držav Amerike, str. 591, 592. DZS. Ljubljana)

- 17.1. Iz zgornjega besedila navedite, katere gospodarske dejavnosti je kriza še posebno prizadela (vsaj 4).
- 17.2. Glede na zgornje besedilo navedite vsaj eno politično posledico velike krize.
- 17.3. Kako se je imenovala gospodarska politika administracije Franklina D. Roosevelta, ki je bila namenjena premagovanju velike krize?

(4 točke)

18. V Franciji je leta 1936 po parlamentarnih volitvah prevzela oblast levičarska Ljudska fronta. Nova vlada pod vodstvom Léona Bluma je prvič v zgodovini uvedla dve pravici na podlagi delovnega razmerja, ki sta pozneje postali običajni v Zahodni Evropi.

Navedite vsaj eno pozneje v razvitem svetu skoraj splošno uveljavljeno pravico, ki jo je prva uzakonila francoska ljudskofrontna vlada.

(1 točka)

Slika 3

(Vir: <http://frenchgirlinseattle.blogspot.com/2011/05/joli-mois-de-mai.html>. Pridobljeno: 20. 12. 2011.)

19. Kmalu po zmagoslavju demokracije v Evropi se je začela krepiti diktatorska naravnost.

Nekaj dni preden je naznanil ustanovitev Velikega sveta, je Mussolini izjavil, da bo ostal vodja fašizma, čeprav je šef vlade, in da bo 'pod uradno obleko', ki jo nosi le, 'kadar ni v službi', še vedno oblačil črno srajco. Tako je bil Mussolini vodja fašizma, šef vlade in predsednik Velikega sveta. Fašistična stranka je izgubila svojo samostojnost; stranka in vlada sta se čedalje bolj prepletali z namenom, da bi se združili v osebi enega samega moža, vrhovnega glavarja.

(Vir: Fermi, L., 1996: Mussolini, str. 213. Cankarjeva založba. Ljubljana)

- 19.1. Glede na zgornje besedilo pojasnite pojem totalitarizem.
- 19.2. Katera država je za Sovjetsko zvezo prva uveljavila totalitarno oblast?
- 19.3. Navedite vsaj 3 evropske države, ki so tudi v letih 1929–1938 vztrajale pri demokratični obliki vladavine. Pomagajte si s sliko 3 na Prilogi k Izpitni poli 1.

(3 točke)

20. Z Mussolinijevim prihodom na oblast se je spremenil odnos do manjšin, uredili pa so tudi odnose med delavci in delodajalci.

- 20.1. Kakšen je bil odnos fašističnega režima v Kraljevini Italiji do narodnih manjšin?
- 20.2. Benito Mussolini je uvedel fašistični korporativizem. Pojasnite, kaj je hotel z njim doseči.

(2 točki)

21. Leta 1929 je Mussolini sklenil pogodbo s Svetim sedežem.

21.1. Kako se je imenovala pogodba med Italijo in Svetim sedežem leta 1929?

21.2. Katero državo je Italija priznala s to pogodbo in katero vero je priznala za svojo državno vero?

(2 točki)

22. Nacionalsocialistična nemška delavska stranka, ki jo je vodil Adolf Hitler, si je na različne načine prizadevala priti na oblast.

Slika 4: Nacionalni socialisti v Münchnu leta 1923

(Vir: <http://www.historyplace.com/worldwar2/riseofhitler/putsch.htm>. Pridobljeno: 20. 12. 2011.)

Kako je hotela priti za državno krmilo v zgodnjih časih Weimarske republike in kako pozneje?

(2 točki)

23. Sovraštvo do Judov – antisemitizem – je bilo ena osrednjih točk ideologije nacionalnih socialistov.
- 23.1. Pojasnite, kaj je nürnberška rasna zakonodaja.
- 23.2. Pojasnite pojma »kristalna noč« in »končna rešitev«.

(3 točke)

24. Nationalsocialistična propaganda je bombastično poudarjala Hitlerjeve uspehe pri reviziji versajskega sistema, kar potrjujejo slika 5 in spodnje besedilo.

428. člen

Kot zagotovilo spoštovanja pogodbe s strani Nemčije bodo nemško ozemlje zahodno od Rena, vključno z mostovi, zasedle zavezniške in pridružene sile za obdobje petnajstih let od uveljavitve pogodbe.

(Vir: Gabrič, A., in Režek, M., 2011: Zgodovina 4, str. 19. DZS. Ljubljana)

Slika 5

(Vir: <http://aar-heartsofiron2.de/meine-bisherigen-aars/neuanfang/ii-kapitel/index.html>. Pridobljeno: 20. 12. 2011.)

- 24.1. Navedite območje Nemčije, katerega status je Hitler leta 1936 spremenil.
- 24.2. Katerih dveh ozemelj se je nacionalsocialistična Nemčija polastila marca 1938 in z Münchenskim sporazumom (diktatom) 1938?

(3 točke)

25. Navedenim dogodkom dopišite letnico, navedeno v oklepaju (1917, 1922, 1929, 1933, 1936, 1938).

- _____ fašistični pohod na Rim
- _____ Leninova polastitev oblasti
- _____ sklenitev zavezništva, znanega kot os Rim–Berlin, med fašisti in nacionalnimi socialisti
- _____ vrhunec velikega nasilja v Sovjetski zvezi
- _____ razglasitev Hitlerja za državnega kanclerja v Nemčiji
- _____ Sovjetsko vodstvo na čelu z J. V. Stalinom začne izvajati prisilno kolektivizacijo.

(3 točke)

Prazna stran

Prazna stran

Prazna stran